

# YASHIL

## IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

*Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal*

**№5**



ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

**2025**



## IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

*Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal*

### **Bosh muharrir:**

**Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich**

*Elektron nashr. 562 sahifa.*

*E'lon qilishga 2025-yil 1-mayda ruxsat etildi.*

### **Bosh muharrir o'rinbosari:**

**Karimov Norboy G'aniyevich**

### **Muharrir:**

**Qurbonov Sherzod Ismatillayevich**

### **Tahrir hay'ati:**

**Salimov Oqil Umrzoqovich**, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi  
**Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich**, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi  
**Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich**, texnika fanlari doktori (DSc), professor  
**Rae Kvon Chung**, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati  
**Osman Mesten**, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari  
**Axmedov Durbek Kudratillayevich**, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor  
**Axmedov Sayfullo Normatovich**, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor  
**Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna**, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor  
**Kalonov Muxiddin Baxritdinovich**, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor  
**Siddiqova Sadoqat G'afforovna**, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)  
**Xudoyqulov Sadirdin Karimovich**, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor  
**Maxmudov Nosir**, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor  
**Yuldashev Mutallib Ibragimovich**, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor  
**Samadov Asqarjon Nishonovich**, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor  
**Slizovskiy Dimitriy Yegorovich**, texnika fanlari doktori (DSc), professor  
**Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich**, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor  
**Axmedov Ikrom Akramovich**, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor  
**Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich**, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor  
**Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich**, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor  
**Hakimov Nazar Hakimovich**, falsafa fanlari doktori (DSc), professor  
**Musayeva Shoira Azimovna**, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor  
**Ali Konak (Ali Ko'nak)**, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)  
**Cham Tat Huei**, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)  
**Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li**, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.  
**Utayev Uktam Choriyevich**, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari  
**Ochilov Farkhod**, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i  
**Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich**, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent  
**Axmedov Javohir Jamolovich**, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)  
**Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li**, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi  
**Bobobekov Ergash Abdumalikovich**, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.  
**Djudi Smetana**, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)  
**Krissi Lyuis**, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)  
**Glazova Marina Viktorovna**, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)  
**Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi**, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent  
**Sevil Piriyeva Karaman**, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)  
**Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li**, TDIU ITI departamenti rahbari  
**Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li**, TDIU katta o'qituvchisi



## IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

*Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal*

### Editorial board:

- Salimov Okil Umrzokovich**, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan  
**Abdurakhmanov Kalandar Khodjavevich**, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan  
**Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich**, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor  
**Rae Kwon Chung**, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate  
**Osman Mesten**, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society  
**Akhmedov Durbek Kudratillayevich**, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor  
**Akhmedov Sayfullo Normatovich**, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor  
**Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna**, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor  
**Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich**, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor  
**Siddikova Sadokat Gafforovna**, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences  
**Khudoykulov Sadirdin Karimovich**, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor  
**Makhmudov Nosir**, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor  
**Yuldashev Mutallib Ibragimovich**, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor  
**Samadov Askarjon Nishonovich**, Candidate of Economic Sciences, Professor  
**Slizovskiy Dmitriy Yegorovich**, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor  
**Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich**, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor  
**Akhmedov Ikrom Akramovich**, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor  
**Eshtayev Alisher Abduganiyevich**, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor  
**Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich**, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor  
**Khakimov Nazar Khakimovich**, Doctor of Philosophy (DSc), Professor  
**Musayeva Shoira Azimovna**, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor  
**Ali Konak**, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)  
**Cham Tat Huei**, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)  
**Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli**, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor  
**Utayev Uktam Choriyevich**, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan  
**Ochilov Farkhod**, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan  
**Buzrukxonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich**, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor  
**Akhmedov Javokhir Jamolovich**, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences  
**Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli**, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer  
**Bobobekov Ergash Abdumalikovich**, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor  
**Judi Smetana**, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)  
**Chrissy Lewis**, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)  
**Glazova Marina Victorovna**, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)  
**Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi**, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor  
**Sevil Piriyeva Karaman**, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)  
**Mirzaliyev Sanjar Makhmatjon ugli**, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE  
**Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli**, Senior lecturer at TSUI

## Ekspertlar kengashi:

**Berkinov Bazarbay**, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor  
**Po'latov Baxtiyor Alimovich**, texnika fanlari doktori (DSc), professor  
**Aliyev Bekdavlal Aliyevich**, falsafa fanlari doktori (DSc), professor  
**Isakov Janabay Yakubbayevich**, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor  
**Xalikov Suyun Ravshanovich**, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent  
**Rustamov Ilhomiddin**, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent  
**Hakimov Ziyodulla Ahmadovich**, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent  
**Kamilova Iroda Xusniddinovna**, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)  
**G'afurov Doniyor Orifovich**, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)  
**Fayziyev Oybek Raximovich**, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent  
**Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich**, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent  
**Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi**, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent  
**Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna**, katta o'qituvchi  
**Babayeva Zuhra Yuldashevna**, mustaqil tadqiqotchi

## Board of Experts:

**Berkinov Bazarbay**, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor  
**Pulatov Bakhtiyor Alimovich**, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor  
**Aliyev Bekdavlal Aliyevich**, Doctor of Philosophy (DSc), Professor  
**Isakov Janabay Yakubbayevich**, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor  
**Khalikov Suyun Ravshanovich**, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor  
**Rustamov Ilkhomiddin**, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor  
**Khakimov Ziyodulla Akhmadovich**, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor  
**Kamilova Iroda Khusniddinovna**, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics  
**Gafurov Doniyor Orifovich**, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy  
**Fayziyev Oybek Rakhimovich**, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor  
**Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich**, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor  
**Khamidova Faridakhon Abdulkarimovna**, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor  
**Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna**, Senior Lecturer  
**Babayeva Zuhra Yuldashevna**, Independent Researcher

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

**Muassis:** "Ma'rifat-print-media" MChJ

**Hamkorlarimiz:** Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

## Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.



# MUNDARIJA

“Zavur kollektor suvlarining kimyoviy tarkibi tahlili va ularni tozalash zarurati (Qoraqalpog‘iston Respublikasi misolida)”.....	20
<b>Kungiratbay Sharipov, Ma‘ruf Nurmanov</b>	
Forming demand and stimulating sales in Uzbekistan.....	26
<b>Musayeva Shoirazimovna</b>	
Членство в ВТО как драйвер развития: взгляд Узбекистана через призму опыта Вьетнама и Казахстана.....	30
<b>Ж.Я.Нуриллаев</b>	
Mamlakatimizda tizimli ahamiyatga molik banklarni aniqlash tartibi va ularning bank tizimi moliyaviy barqarorligiga ta’siri tahlili.....	37
<b>Xolmamatov Farhodjon Kubaevich</b>	
O‘zbekiston respublikasida aholi bandligini ta’minlashdagi dolzarb masalalar .....	44
<b>Ibragimov Elmurod Gulboynor o‘g‘li</b>	
O‘zbekiston respublikasida elektr energiyasi ta’minoti hajmini yalpi ichki mahsulot hajmiga ta’sirini ekonometrik tahlil qilish.....	48
<b>Fayziyev Rabim Alikulovich</b>	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tijorat banklarining xizmat turlarini takomillashtirish amaliyoti .....	60
<b>Umurzoqova Adiba Ochilovna</b>	
Qishloq xo‘jaligi kooperativi boshqaruv tizimida buxgalteriya hisobini tashkil qilishning o‘ziga xos xususiyatlari .....	67
<b>Abduraxmanov Ramazon Abdullayevich</b>	
O‘zbekistonda qishloq xo‘jaligi mahsulotlari umumiy hajmini prognozlashda ekonometrik modellar (yillik) .....	72
<b>Qodirov Farxod Amirovich, Bo‘ribaeva Qundiz Muratbaevna</b>	
Oziq-ovqat mahsulotlari xavfsizligi tizimini takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlari.....	77
<b>Mahamatova Maftuna</b>	
Xufiyona va yashirin iqtisodiyotning amaliy tahlili o‘zbekiston miqyosida.....	83
<b>Koshanov Abdimurat Azat uli</b>	
Soliq tizimini barqarorligini belgilovchi omillar tahlili.....	87
<b>Nurillayev Jasurbek Davronbekovich</b>	
Mahalliy budjetlar daromad manbalarini mustahkamlash omillari.....	92
<b>Soatova Nodira Boboxanovna</b>	
Bank infratuzilmasining raqamli transformatsiyasi va resurslar bazasi shakllanishi: nazariy asoslar va texnologik yondashuvlar.....	97
<b>Raxmatov Azizjon Jaloliddinovich, Jumayev Muzaffar Mahmud o‘g‘li</b>	
Ichki auditning transformatsion potentsiali: tahliliy amallarni takomillashtirish orqali samaradorlikni oshirish.....	102
<b>Misirov Akbarali Pardaboyevich, Ismoilov Asadbek Abdusamat o‘g‘li</b>	
Xorijiy mamlakatlarda yashil moliyalashtirishni rivojlantirish yo‘llari.....	110
<b>Qorriyeva Shahnoza Safarbayevna</b>	
Yashil moliya – iqtisodiy rivojlanish mexanizmi sifatida .....	117
<b>Nodir Xidirov G‘iyosaliyevich</b>	
Xo‘jalik yurituvchi subyektlarning likvidiligi va moliyaviy barqarorligini ta’minlashning xorij tajribasi va uning amaliy ahamiyati .....	122
<b>Bauyetdinov M.J.</b>	
Теоретические подходы к определениям агрессий социально - экономической и политической стабильности государства как фактор повышения рекреационных потребностей .....	128
<b>Алимова Райхона Баходировна</b>	
Innovatsion ta’lim texnologiyalari asosida talabalarning metodik tayyorgarligini shakllantirish.....	139
<b>Komilov Umidjon Normurod o‘g‘li, Tulyaganova Gulnoza Olimjon qizi</b>	



Kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish manbalari .....	143
<b>Nematulloev Suxrob Sobirovich</b>	
Bir qatlamli elastik asosda joylashgan to'sinning seysmik kuchlar ta'siridagi tebranishining V.Z. Vlasov usuli asosida analitik tadqiqi .....	148
<b>Kamola Xaydarova</b>	
"Sibir daryolarining burilishi" loyihasining tarixiy va retrospektiv tahlili .....	153
<b>Mahmudov Nosir Mahmudovich</b>	
Sarguzasht turizmini rivojlanishi va sarguzasht turlarda turistlarning xavfsizligini ta'minlashda instruktor-gidlarning roli .....	159
<b>Tilovmurodov Dostonbek Furqat o'g'li</b>	
Scientific-theoretical foundations of the use of ict in ensuring management efficiency and security in enterprises .....	165
<b>Khalilov Bekzod Akhmatovich</b>	
Tijorat banklarida kredit riskini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish yo'nalishlari.....	171
<b>Mirtursunova Dinara Anvarovna</b>	
O'zbekiston respublikasi tijorat banklarida masofaviy bank xizmatlarini joriy etishni takomillashtirish yo'llari.....	175
<b>Tangriyev Izzat Raxmatullayevich</b>	
Qashqadaryo viloyatida eko va etno turizmni rivojlantirishning istiqbollari va iqtisodiy samaradorligi.....	181
<b>Erkayeva Barno, Xushvaqto'v Ramziddin</b>	
O'zbekiston bank tizimida raqamli valyutalar va yashil investitsiyalar integratsiyasini takomillashtirish .....	186
<b>Nodirov Azizxon Asrorovich</b>	
Global energiya noaniqligining o'zgaruvchanligi ekonomertik modellari .....	192
<b>Bexzod Qo'ziboev</b>	
Экоцифра: цифровизация МСП для зеленого устойчивого роста .....	197
<b>С.С. Убаева</b>	
Qishloq xo'jaligini barqaror rivojlantirish va ekologik toza hududni yo'lga qo'yishning ahamiyati .....	201
<b>Ergashov Ulug'bek Zoxidjonovich</b>	
Statistika fanining shakllanish bosqichlari va rivojlanish tendensiyalari.....	206
<b>Nabixodjaev Abbas Abdupattahovich, Umarova Mukaddas Abbasovna</b>	
Hududlarning atmosferaga chiqaradigan zararli chiqindilar miqdorini sanoat mahsulotiga nisbati bo'yicha tahlili .....	210
<b>Baqoyev Husan Nuriddinovich</b>	
Qayta tiklanadigan vodorod narxlari strategiyasini o'rganish: xarajat noaniqliklarini bartaraf etish .....	216
<b>Nuraliyeva Komila Sanakulovna</b>	
Qishloq xo'jaligini "yashil" iqtisodiyot asosida rivojlantirishga o'tishning zarurligi va mohiyati .....	221
<b>Yoldoshev Mutalib Ibrohimovich</b>	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda "yashil investitsiyalar" dan foydalanishning xorij tajribalari .....	225
<b>Ruzibayeva Nargiza Xakimovna, Rustamova Nasiba Arslanovna</b>	
Ijtimoiy iqtisodiy ehtiyojlar va ularning iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni.....	230
<b>Raxmonova Feruza Musaqulovna</b>	
Oliy ta'lim xizmatlarini ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotda tutgan o'rni.....	234
<b>Mirzaxajeva Shaxzoda Shuxratovna</b>	
Tijorat banklari muammoli kreditlarining likvidlilikka ta'siri.....	240
<b>Karshiyev Adham Anvarovich</b>	
Kichik firmalarning raqobatbardoshligini oshirishning nazariy metodologik jihatlari.....	245
<b>Ruzmetov Davron Ibrogimovich, Aliyev Maqsudbek Erkinovich</b>	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy resurslaridan samarali foydalanish imkoniyatlari.....	251
<b>Talapova Nargiza Baxriddinovna</b>	



“Deviant xulq-atvorli o‘smirlarning ijtimoiy moslashuvining psixologik xususiyatlari” .....	255
<b>Saidbekova Feruza Anvarbek qizi</b>	
Aholi daromadlarini diversifikatsiya qilishda davlat siyosatining roli va imkoniyatlari .....	258
<b>Nutfullayev Shohrux Mexli o‘g‘li, Qurbanov Ulug‘bek Erkinovich</b>	
Анализ показателей развития зелёной химии по всему миру и в узбекистане за последние десять лет .....	262
<b>Фозилова Фирангиза Комиловна</b>	
Tijorat banklarining o‘zbekiston respublikasi iqtisodiyotiga ta’siri .....	270
<b>Masharipov Rasulbek Jo‘rabekovich</b>	
Biznes birlashuvda buxgalteriya hisobi va auditni takomillashtirish yo‘nalishlari .....	273
<b>Hamroyeva Zuhra Amiral qizi, Xayitboyeva Laylo Oybekovna, Mirzarayimov Sardorbek Ravshanovich</b>	
O‘zbekiston respublikasida pul-kredit siyosatining maqsadi .....	277
<b>Adilov Zuxriddin Marip o‘g‘li</b>	
Qishloq xo‘jaligi mahsulotlarining ishlab chiqarish va bozorlararo aloqalarining statistik o‘zgarish tendensiyalari .....	281
<b>Zakirova Umida Maxamadaminovna</b>	
Iqtisodiy bilimlarni shakllanishi va rivojlanishi .....	286
<b>Po‘latov Abdulloh Xolxo‘jayevich</b>	
Теоретические основы эффективного управления финансовыми ресурсами предприятий с государственной долей (на примере узбекистана) .....	291
<b>Ахмедов Дилшод Турсункулович</b>	
Robototexnika asoslari va maktab ta‘limida qo‘llanilishi .....	298
<b>Tuxliyev Muslimbek Sherzod o‘g‘li</b>	
Sun‘iy intellektlar yordamida o‘quvchilarni hayotiy faoliyat ko‘nikmasini shakllantirishi .....	303
<b>Mirxasilova Zulfiya Kochkarovna, Abdurahmanova Ozoda Djo‘rayevna, Kurbanov Azimjon Jo‘raboy o‘g‘li</b>	
Levi tengsizligi uchun A.N. Kolmogorov teoremlari .....	316
<b>Saypiddinov Shukurullo Sadrdinovich, Baxramov Rustamjon Qambarali o‘g‘li</b>	
Rivojlanayotgan mamlakatlar bank tizimida raqamli moliyaviy texnologiyalarni joriy etish afzalliklari .....	320
<b>Xodjimamedov Akmal Ashurovich, Umedov Abdullo Umedovich</b>	
O‘zbekiston respublikasining mdh mamlakatlari bilan tashqi savdo faoliyati tahlili: o‘zgarish tendensiyalari va istiqbollari .....	326
<b>Ilyosov Asrorjon Axrorjon o‘g‘li, Abdullaev Alisher Maxmudovich, Tuxtasinova Muxayyo Mirzasultonovna</b>	
Elektron tijoratni rivojlantirishning xorij tajribasi .....	330
<b>Madieva Zuxra Iskandarbekovna</b>	
Inson resurslarini o‘rganishning asosiy yondashuvlari: mohiyat-ta‘rifiy tahlil .....	336
<b>Bakirov Qobiljon Mamatyusupovich</b>	
Bandlikni ta‘minlashda davlat tomonidan institutsional muhit yaratishning roli .....	340
<b>Dilorom Tojiboyeva, Umida Ravshanovna Anvarova</b>	
Mamlakatimizda islom moliyasini rivojlantirish maqsad va choralari .....	346
<b>Xoliyorov Xomid Boynazarovich</b>	
Разработка экспертной системы для оценки финансового состояния предприятия .....	352
<b>Tajibayeva Kizlargul Ajiniyazovna</b>	
Farg‘ona vodiysi viloyatlarida kichik biznes ko‘rsatkichlarining o‘zgarishi: panel regressiya tahlili .....	362
<b>Tojiyeva Muhabbatxon Mansurjon qizi</b>	
O‘zbekiston Respublikasida makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarni hisoblashdagi asosiy muammolar va ularning yechimlari .....	368
<b>Farmonov Ilhomjon Iqboljon o‘g‘li</b>	
Xorijiy tajriba asosida korxonalar innovatsion faolligini boshqarishni takomillashtirish .....	374
<b>Hakimova Nozimaxon Sobirjon qizi</b>	
Mahalliy davlat hokimiyati organlarida milliy kadrlar zaxirasini shakllantirish .....	380
<b>G‘aniev Elyor Sobirjonovich</b>	
O‘zbekistonda sirkulyar iqtisodiyotga o‘tishning ahamiyati .....	386
<b>Mirzayev Muzaffar Maxmudovich</b>	



The role of international investments in greening and ecological rehabilitation of the aral sea region .....	392
<b>Ospanova Feruza Bazarbaevna</b>	
“Зеленое направление” совершенствования бухгалтерского учета .....	397
<b>Ибрагимов Гайратжон Артикович</b>	
Xarajatlarni kelib chiqish joylari va javobgarlik markazlari bo'yicha hisobga olishni takomillashtirish .....	403
<b>Xamidova S.Ya.</b>	
Mintaqalarni iqtisodiy rivojlantirishning metodologik asoslari va ularni takomillashtirish.....	409
<b>Toshaliyeva Saodat Toxirovna</b>	
O'zbekistonda kichik turar joy biznesini rivojlantirishda xorijiy tajribalar .....	414
<b>Yo'ldashev Bekzodjon Sherzodjon o'g'li</b>	
Tijorat banklarida davlat maqsadli dasturlarini moliyalashtirish yuzasidan ilmiy-nazariy qarashlar.....	419
<b>Shodiyev Shuhrat Sunnat o'g'li</b>	
Qandolat mahsulotlari bozorida marketing strategiyalaridan foydalanishning xorijiy mamlakatlar tajribasi.....	426
<b>Azlarova Munira Muxammad-Amin qizi</b>	
Risk management in commercial banks, methodological approaches and practical implementation .....	433
<b>Baymuratova Zina Aqilbekovna, Jarilkapova Naubaxar Paraxat qizi</b>	
The impact of competition on economic growth: evidence from uzbekistan's automotive industry.....	439
<b>Saydaliyeva Dilrabo Baxriddin qizi</b>	
Raqamli texnologiyalarning oliy talim xizmatlarini rivojlantirishdagi o'rni.....	444
<b>Mirzaxadjayeva Shahzoda Shuxratovna</b>	
Развитие производства сельскохозяйственной продукции путем развития цифровых технологий.....	450
<b>Юсупов Мухиддин Соатович</b>	
Tijorat banklarida loyihaviy moliyalashtirish risklarini boshqarish amaliyotini takomillashtirish .....	457
<b>Berdiyev Akram O'ktamovich</b>	
Iqtisodiy tarmoqlarni soliqqa tortish orqali investitsiya loyihalarini rivojlantirish.....	463
<b>Sharipov Eldor Salohiddin o'g'li</b>	
Iqtisodiyotda investitsiya va kredit salohiyatini bank faoliyatiga ta'siri.....	468
<b>Ergashova Nilufar Sobirovna</b>	
Qurilish materiallari sanoati korxonalarining raqobatbardoshlik salohiyatini boshqarishni takomillashtirish .....	473
<b>Tashmukhamedova Karima Samatovna</b>	
Ziyorat turizmini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari va istiqbollari.....	479
<b>Kurbanova Mohinur Xabib qizi</b>	
Xalqaro sayohat lug'ati va uning shakllanishi.....	487
<b>Abduaxadova Zilola Djamoliddinovna</b>	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari va uni o'zbekiston respublikasi hisob tizimini rivojlantirishdagi o'rni va ahamiyati.....	492
<b>Quvvatov G'olibjon Baxtiyor o'g'li</b>	
Kooperatsiyalarning tutgan o'rni va ahamiyati.....	501
<b>Mirzayev Musurmon Umidullayevich, Ziyadullayev Ilhom Narkobilovich</b>	
Использование методов математического моделирования при внедрении коммерческих автоматических систем .....	505
<b>Курбанова Рахима, Ахмедов Мехрожжон</b>	
Tijorat banklari kapitalidagi davlat ulushini kamaytirish yo'llari.....	511
<b>Vasiyev Alisher Samiyevich</b>	
Механизмы трансформации неформального сектора в официальную экономику на основе финансовых инструментов.....	515
<b>Кошанов Абдимурат Азат ули, Муртазаев Шахрух Коньскайлиевич</b>	



The impact of tourism on the economy of Uzbekistan .....	519
<b>Xaydarova Marjona, Muxamedboyeva Muxlisa, Umarov Kamron, Usmanova Aziza</b>	
Mintaqada gastroturizm rivojlanishining iqtisodiy asoslari va zamonaviy tendensiyalari.....	525
<b>Masharipova Manzura Alimbayevna</b>	
Qoraqalpog'istonda mehmonxona xo'jaligining hozirgi holati tahlili .....	530
<b>Xalimova Fayoz Nafasovna</b>	
Tikuv-trikotaj korxonalari brend jozibadorligini oshirishning ilmiy-nazariy jihatlari.....	535
<b>O'rinov Akmaljon Axmadjonovich</b>	
Bank tizimida hisobotlarni avtomatlashtirish texnologiyalari .....	542
<b>Sodiqov Sanjar Saydullo o'g'li</b>	
Engineering programs in Uzbekistan on the verge of fifth industrial revolution .....	547
<b>Khasan Khankeldiyev</b>	
Aksiyadorlik jamiyatlarining boshqaruvini yaxshilashda korporativ madaniyatning ahamiyati .....	551
<b>Akramova Nazokat Israilovna</b>	



# AKSIYADORLIK JAMIYATLARINING BOSHQARUVINI YAXSHILASHDA KORPORATIV MADANIYATNING AHAMIYATI



**Akramova Nazokat Israilovna**

“Biznes boshqaruvi”

kafedrası dos.v.b. PhD

ORCID. 0000-0002-6986-6748

nazokat8067@gmail.com

**Annotatsiya:** Aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ madaniyatni takomillashtirish yo'nalishlarini aniqlash uchun uning afzalliklari va muammolariga e'tibor qaratish lozim. Samarali korporativ madaniyat aksiyadorlik jamiyatlari faoliyati va uzoq muddatli istiqbollariga bevosita ta'sir qiladi. Bunday madaniyat aksiyadorlik jamiyatlari muvaffaqiyatining eng muhim omillaridan biri bo'lib, raqobatdosh ustunlikni saqlab turishda muhim hisoblanadi. Shuningdek, u korxonadagi shaxslarning axloqiy fazilatlariga, fidoyiligiga, mehnat unumdorligiga, jismoniy sog'lig'iga va jamoada ishlaydigan odamlarning hissiy farovonligiga ta'sir qiladi. Ushbu maqolada aksiyadorlik jamiyatlarida uchrayotgan korporativ madaniyat muammolari tahlil qilingan va ularga samarali yechimlar topish yo'llarini belgilab berilgan. Hamda korporativ madaniyatning muhimligi va uning kompaniya faoliyatidagi o'rni, shuningdek, madaniyatning iqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'siri qo'rib chiqilgan. Muammolar sifatida korporativ madaniyatning yetarli darajada shakllanmagani, xodimlar o'rtasidagi muloqotning zaifligi, etika va qadriyatlarga rioya qilinmasligi kabi jihatlar tahlil qilingan. Yechimlar sifatida esa korporativ madaniyatni shakllantirishda strategik yondashuvlar, muntazam ta'lim va tarbiya dasturlari, ochiq muloqot va ishonch muhitini yaratish, shuningdek, etika kodekslarini ishlab chiqish va joriy etish taklif qilingan. Tadqiqot aksiyadorlik jamiyatlari uchun korporativ madaniyatni yaxshilash va samarali boshqarish bo'yicha amaliy tavsiyalarni beradi.

**Kalit so'zlar:** korporativ madaniyat, korporativ boshqaruv, xodimning qoniqishi, kompaniya missiyasi, tashkiliy xulq, transformatsiya, kompaniya samaradorligi, aksiyadorlik kompaniyasi, raqobatbardoshlik, so'rovnoma, boshqaruv organlari raqamlashtirish.

**Abstract:** Identifying ways to improve corporate culture in joint-stock companies requires close attention to both its advantages and its shortcomings. An effective corporate culture directly influences a company's operations and long-term prospects. It is one of the key drivers of success and plays a decisive role in maintaining competitive advantage. Corporate culture also affects employees' moral qualities, commitment, productivity, physical health and emotional well-being within the team. This article analyses the corporate-culture problems typical of joint-stock companies and sets out practical solutions. It considers the importance of culture, its place in corporate activity and its impact on economic indicators. The problems identified include an underdeveloped culture, weak communication among staff, and failure to observe ethical standards and values. Proposed remedies include strategic approaches to shaping culture, regular training and educational programmes, fostering an atmosphere of open dialogue and trust, and developing and implementing codes of ethics. The study offers practical recommendations for improving and effectively managing corporate culture in joint-stock companies.

**Key words:** corporate culture, corporate governance, employee satisfaction, company mission, organizational behaviour, transformation, company efficiency, joint-stock company, competitiveness, survey, digitalisation of management bodies.



**Аннотация:** Для выявления направлений совершенствования корпоративной культуры в акционерных обществах необходимо уделить внимание её преимуществам и проблемам. Эффективная корпоративная культура напрямую влияет на деятельность акционерных обществ и их долгосрочные перспективы. Она является одним из ключевых факторов успеха компаний и играет важную роль в сохранении конкурентного преимущества. Кроме того, культура воздействует на нравственные качества, преданность и производительность труда работников, на их физическое здоровье и эмоциональное благополучие в коллективе. В статье проанализированы проблемы корпоративной культуры, характерные для акционерных обществ, и предложены пути их эффективного решения. Рассмотрена значимость культуры, её место в деятельности компании и влияние на экономические показатели. Среди проблем выделены недостаточно сформированная культура, слабая коммуникация между сотрудниками, несоблюдение этики и ценностей. В качестве решений предлагаются стратегические подходы к формированию корпоративной культуры, регулярные программы обучения и воспитания, создание атмосферы открытого диалога и доверия, а также разработка и внедрение кодексов этики. Исследование даёт практические рекомендации по улучшению и эффективному управлению корпоративной культурой в акционерных обществах.

**Ключевые слова:** корпоративная культура, корпоративное управление, удовлетворённость сотрудников, миссия компании, организационное поведение, трансформация, эффективность компании, акционерное общество, конкурентоспособность, анкетирование, цифровизация органов управления.

## KIRISH

Hozirgi vaqtga kelib, jahon iqtisodiyoti tez sur'atlar bilan taraqqiy etib bormoqda. Bu jarayonda katta korxonalar, korporatsiyalar va firmalarning roli nihoyatda muhimdir. Jumladan, ularning idora etish jarayonini samarali va maqsadga muvofiq yo'lga qo'yish eng zarur vazifalardan biri hisoblanadi. Bu borada korporativ boshqaruv tizimini amalga oshirish va mulkni shaffoflashtirish eng ma'qul usuldir. Bugungi kunda korporativ boshqaruv tizimi korxonalarni boshqarishning zamonaviy falsafasi va samaradorligini ta'minlovchi asosiy texnologiyaga aylangan. Rivojlangan korporativ boshqaruv tizimi tufayli iqtisodiy qo'shilgan qiymat va sof foyda ko'rsatkichlarida sezilarli oshish, samaradorlikning yuksalishi va riskning kamayishi kuzatilmoqda, bu holat ko'plab tadqiqotlarda o'z isbotini topgan. Xususan, taniqli ekspertlarning tadqiqotlari natijasida, samarali korporativ boshqaruvni qo'llagan kompaniyalarda iqtisodiy qo'shilgan qiymat miqdori korporativ boshqaruv standartlaridan foydalanmagan kompaniyalarga nisbatan yuqori ekani aniqlangan.

Bugungi iqtisodiy sharoitlarda, aksiyadorlik jamiyatlari murakkab iqtisodiy tizimning muhim bo'lagi sifatida o'zining muhim xususiyatlariga ega. Iqtisodiyotda aksiyadorlik jamiyati, bir qator jismoniy va yuridik shaxslarning kapitalini birlashtirish orqali tashkil etilgan tijorat sub'ekti sifatida belgilanadi. Bunday jamiyatlar material va boshqaruv jihatidan turli shaxslarni birlashtirib, korxonada faoliyatidan keladigan asosiy iqtisodiy va moliyaviy manfaatlarni olishadi. Aksiyadorlik jamiyatlari, biznes subyekti sifatida, tuzilmalarini strategik maqsadlar atrofida jamlash orqali o'z vazifalarini bajaradigan iqtisodiy elementlarga ega.

## MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Aksiyadorlik jamiyatlarda korporativ madaniyatning funksiyalarini o'rganish bilan bog'liq holda korporativ madaniyat tushunchasi talqinini o'rganamiz. Ilmiy adabiyotlarda korporativ madaniyatga turli xil ta'riflar berilgan bo'lib, ularni turli xil guruhlariga bo'lish mumkin: falsafiy va mafkuraviy, me'yoriy, funksional-tashkiliy ta'riflardan iborat.

Korporativ madaniyat ma'lum bir korxonaga xos bo'lgan, uning individualligini va ijtimoiy va moddiy muhitda o'zini va boshqalarni idrok etishini aks ettiruvchi, xulq-atvorida, o'zaro ta'sirida, idrokda namoyon bo'ladigan bir-biri bilan o'zaro ta'sir qiluvchi moddiy va ma'naviy qadriyatlar tizimi hisoblanadi (Spivak V.A., 2001). Korporativ madaniyati korxonada madaniyatiga mos kelmasligi mumkin. Sababi korxonada olib boriladigan korporativ madaniyat tashkillashtirilgan madaniyat bilan farq qiladi ya'ni u korporativ madaniyatga nisbatan kengroq va chuqurroq tushuncha hisoblanib, bu tashkilotda "shakllantirilgan" siyosatdir (A.Yablonskene., 2010). Korporativ madaniyatni tashqi muhitga moslashish va ichki integratsiya muammolarini hal qilishni o'rganayotganda ma'lum bir guruh tomonidan o'z-o'zidan shakllangan, o'rganilgan yoki ishlab chiqilgan asosiy harakatlarning to'plamidir (Sheyn E., 2011). Korporativ madaniyatni tashkilotdagi xatti-harakatlar turini shakllantiradigan umumiy qadriyatlar va me'yorlar tizimi sifatida tushuniladi (F.Jeffkins va D.Yadinlar., 2015). Korxonalarda korporativ madaniyatning to'rtta darajasi mavjud bo'lib ular quyidagilardan iborat: qadriyatlar - bu korxonada va uning yutuqlari haqida uning barcha a'zolari tomonidan baham ko'riladigan g'oyalar; qahramonlar - eng muhim tashkiliy qadriyatlarni o'zida mujassam etgan namuna bo'lgan korxonada a'zolari; marosimlar - korxonada uchun muhim voqealarni belgilash va



ularga yangi a'zolarni tanishtirish maqsadida o'tkaziladigan ramziy ma'noga to'la marosimlar; munosabatlarni jipslashtirish - bu korxonalar a'zolari korporativ qadriyatlar, qahramonlar, marosimlar haqida ma'lumot oladigan norasmiy aloqa kanallari bo'yicha ta'minlashdan iborat (T.E.Deal va A.A.Kennedy., 2020). Korporativ madaniyat – bu ijtimoiy progressiv rasmiy va norasmiy qoidalar va faoliyat me'yorlari, urf-odatlar va an'analar, guruh manfaatlarini, ma'lum bir tashkiliy tuzilma xodimlarining xulq-atvor xususiyatlari, yetakchilik uslubi, ishchilarning mehnat sharoitlaridan qoniqish ko'rsatkichlari, o'zaro hamkorlik darajasidir (Smirnov E. A., 2008).

## TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotning uslubiy asosini O'zbekistonda sanoatda oziq-ovqat mahsulotlari xavfsizligini ta'minlash va sertifikatlashtirish mexanizmini takomillashtirish bo'yicha tadqiqot usullari kompleks yondashuvni talab qiladi. Hujjatlarni tahlil qilish, statistik ma'lumotlarni baholash, suhbatlar o'tkazish va keys stadiylarini o'rganish orqali muammolar aniqlandi va ularni hal qilish bo'yicha takliflar ishlab chiqildi. Bu usullar orqali sanoatda xavfsizlik standartlarini oshirish va sertifikatlashtirish jarayonlarining samaradorligini yaxshilash uchun asosiy strategiyalar belgilab berildi.

## TAHLIL VA NATIJALAR

Mamlakatimizda iqtisodiyotni yangilash davrida faoliyat olib borayotgan aksiyadorlik jamiyatlari, o'z iqtisodiy, texnik va moliyaviy imkoniyatlarini foydalangan holda ichki va tashqi bozorlarga taqdim etishga fokuslanmoqda. Bu korxonalarining bosh maqsadi samarali mahsulotlar ishlab chiqarib, ularni tayyorlab chiqarib va raqobatbardosh xususiyatlar bilan bozorga tashlashdir.

Shu munosabat bilan, respublika iqtisodiyoti bo'yicha amalga oshiriladigan vazifalardan biri, bozor talabini qonunlar keraklariga asoslab, aksiyadorlik jamiyati korxonalarini tomonidan ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar portfelini yangilashdir. Bu birinchi navbatda, korporativ madaniyatni rivojlantirish va korxonalar tizimini takomillashtirishning joriy muammolari bilan bog'liqdir, tarmoq ishlab chiqarish samaradorligini oshirish borasida yangicha yondashuvlarni ishlab chiqish zarurdir. Boshqacha aytganda, mulkchilikning turli shakllaridagi korxonalar faoliyatini erkinlashtirish va bozor talablariga muvofiqlashtirish hamda ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga erishish lozimdir.

Ishlab chiqarishda samaradorlikka erishish yakuniy natijalarning oshishi bilan ifodalanib, barcha iqtisodiy ko'rsatkichlarning yaxshilanishini belgilaydi, ya'ni, mehnat unumdorligi va rentabellik darajasining o'sishi, mahsulot tannarxi va o'rinsiz moliyaviy xarajatlarning pasayishiga olib keladi. Shuning uchun xam samaradorlik joriy xarajatlardan maksimal foyda olishga erishish yoki kam harajat evaziga ko'prok daromad olishni bildiradi. Ishlab chiqarish natijalarining unga sarflangan harajatlarga nisbatan yuqoriligi aksiyadorlik jamiyati korxonasi samaradorlik darajasini belgilaydi.

Iqtisodiy adabiyotlarda miqdoriy (absolyut) va qiyosiy (nisbiy) samaradorlik farqlanadi. Miqdoriy samaradorlik umumiy iqtisodiy natijalarni va ma'lum davrda turli (makro-mikro) darajadagi iqtisodiy natijalarni tahlil qilish va baxolash, shu bilan birga o'xshash mahsulot yaratuvchi turli korxonalarining samaradorlik darajalarini qiyoslash uchun zarurdir. Qiyosiy samaradorlik ishlab chiqarishning turli bosqichlarida texnik-texnologik va tashkiliy yechimlarni qabul qilishda eng maqbul variantlarni tanlashda qo'llaniladi.

Mavjud zaxiralardan (moddiy, intellektual) samarali foydalanish natijasida iqtisodiy va ijtimoiy samaradorlikka erishish mumkin, ular o'zaro aloqada bo'lib, bir-biriga chambarchas bog'langandir.

Fikrimizcha, ishlab chiqarishni tubdan modernizatsiya qilish, korporativ madaniyatni rivojlantirish orqali erishilgan samaradorlikni to'g'ri baholash uchun kompaniyadagi mavjud sharoitlarni hisobga olgan holda uning mezonlarini aniqlash muhimdir.

Va undan kelib chiqib, aksiyadorlik jamiyati korxonalarini samaradorligini baholashning uslubiy masalalari borasida tarmoq korxonalarining o'ziga xos xususiyatlari va bozor munosabatlari sharoitida yuzaga kelgan omillarni hisobga olish lozim.

Tadqiqot obyekti qilib qabul qilingan "Uzsalaman"AJ va "Maxam Chirchiq"AJ korxonalarining ishlab chiqarish samaradorligini baholashda tarmoqning quyidagi o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olish maqsadga muvofiqdir:

- "Uzsalaman"AJ va "Maxam Chirchiq"AJ korxonalarining yengil sanoat, kimyo sanoati, neft-gaz tarmoqlari, chorvachilik kabi korxonalariga xom ashyo miqdori, butlovchi materiallar va ularning sifati nuqtai-nazaridan bog'liqligi;

- "Uzsalaman"AJ va "Maxam Chirchiq"AJ ko'p material talab qiladigan korxonalar hisoblanib, uning mahsulot ishlab chiqarish tannarhida moddiy harajatlarning ulushining yuqoriligi;

- "Uzsalaman"AJ va "Maxam Chirchiq"AJ korxonalarining ishlab chiqarishi oqim xususiyatiga ega bo'lib, bir korxonaning tayyor mahsuloti boshqa korxonalar uchun xom ashyo hisoblanishi;



- korxonalarda ixtisoslashtirish darajasining yuqoriligi;
- korxonalarining texnologik jihatdan qurollanganlik darajasining nisbatan pastligi;

Aksiyadorlik jamiyati korxonalarining foyda olish maqsadida faoliyat yuritishlari mahsulotlar bahosining bozor kon'yunkturasiga muvofiq holda shakllanishi, taklif etilayotgan tovarlar hajmi, unga bo'lgan talab ko'p miqdorda mahsulot ishlab chiqarishni emas, balki imkoniyat darajasida kam harajat talab qilib, yaxshi mahsulotlar ishlab chiqarish va bu orqali yuqori darajada foyda olishning muhim qaror qilinishi lozim.

Foyda korxonalar uchun moliyaviy-xo'jalik faoliyati uchun muhim bo'lsa, ishlab chiqarish xarajatlari foydalanuvchi uchun asosiy chegaralovchi faktor hisoblanadi, ya'ni ishlab chiqarish xarajatlarning miqdori foyda miqdoriga teskari proporsionaldir. Bu esa uning taklif etilayotgan mahsulotlar hajmiga ta'sir etuvchi asosiy omil ekanligini ko'rsatadi. O'z navbatida korxonaning ishlab chiqarish harajatlari hajmi ishlab chiqarish jarayonida qo'llaniladigan resurslarga bog'liq. Ya'ni ayrim hollarda resurslar miqdorini tez o'zgartirish mumkin bo'lsa, boshqa xollarda bu jarayon uzoq muddat talab etadi.

Bu tushunchalar asosida, ishlab chiqarish quvvatlarini o'zgartirish, ya'ni ulardan qisqa muddatli foydalanish darajasini oshirish imkoniyati mavjudligini ko'rsatish orqali, korporativ madaniyatni rivojlantirishga yordam berish hamda ichki imkoniyatlarini rivojlantirish orqali foyda ko'rsatishning yuqori potentsiali mavjud. Erkin raqobatchilik muhiti ta'minlangan iqtisodiyotda bu davrlarning har biri o'z o'rnida muhim bo'lib, ishlab chiqarish sub'ektlari bozor konyunkturasiga tez moslashish harakatida bo'ladilar. Charmpoyabzal sanoati mahsulotlarining mavsumiy xarakterdaligi va moda yo'nalishlarining nisbatan tez o'zgarib turishi munosabati bilan ularga bo'lgan talab ham tez oshishi mumkin. Bunday holatda ishlab chiqarishga investitsiyalar kiritish orqali yangi, zamonaviy uskunalarni o'rnatish va ulardan foydalanish darajasini oshirish, mavjud ish kuchi resurslaridan oqilona, samarali foydalanish hisobiga ishlab chiqarish hajmini oshirish ko'proq samara beradi.

Tarmoq mahsulotlari tannaxini pasaytirishga oid tadbirlarni joriy etish davrida ishlab chiqarish xarajatlarni kamaytirishning asosiy imkoniyatlarini aniqlab topish lozim. Ko'n-charm xom ashyosini samarali qayta ishlash, tarmoq korxonalarida zamonaviy texnologiya asbob - uskunalarini joriy etish va shu asosda raqobatga bardoshli tayyor charm mahsulotlari ishlab chiqarishni ko'paytirish, mehnat unumdorligini oshirish, ishlab chiqarilayotgan mahsulotlarni xaridorlarga yetkazib berish bilan bog'liq xarajatlarni qisqartirish, fan-texnika yutuqlarini ishlab chiqarishga keng joriy etish, ishlab chiqarish va mehnatni yo'lga qo'yish va boshqarishni takomillashtirib borish va boshqalar ana shunday imkoniyatlarni yuzaga chiqaradi. Shuningdek, mahsulot tannaxini kamaytirish imkoniyatlarini aniqlash maqsadida o'tgan davrdagi xarajatlar har tomonlama taqqoslab chiqiladi. Taqqoslash vaqtida faqatgina shu korxonaning ko'rsatkichlari bilan kifoyalanmasdan, ishlab chiqarilayotgan mahsulotlari o'xshash bo'lgan korxonalarining xarajat va daromad ko'rsatkichlari bilan ham taqqoslanishi maqsadga muvofiqdir.

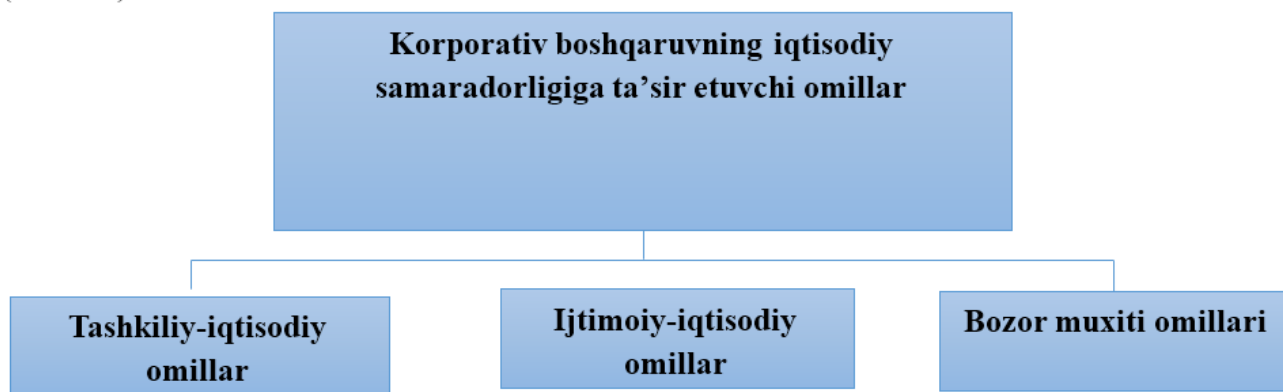
Demak, ishlab chiqarish samaradorligi ishlab chiqarish xarajatlari, foyda va mahsulot miqdoriga bog'liqdir. O'z navbatida ko'rsatkichlar o'zaro aloqadordir.

"Uzsalaman"AJ va "Maxam Chirchiq"AJ korxonalarini faoliyatining barcha jihatlari va ular samaradorligiga xolis baho berishda ishlab chiqarish samaradorligi ko'rsatkichlari tizimining qanday talablarga javob berishi zarurligini aniqlash muhim ahamiyat kasb etadi. Bizningcha, mazkur tizim samaradorlikni aniqlashga iloji boricha aniq yondashishni ta'minlashi, mavjud xo'jalik yuritish tizimiga muvofiq kelishi va barcha ishlab chiqarish zahiralardan foydalanish darajasini to'g'ri va aniq aks ettirishi lozimdir.

Bizning fikrimizcha "Uzsalaman"AJ va "Maxam Chirchiq"AJ korxonalarini ishlab chiqarish samaradorligini baholash uchun iqtisodiy ko'rsatkichlar tizimidan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Chunki, samaradorlikni baholash uchun yaxlit umumlashgan ko'rsatkichni yaratish o'zaro mos kelmaydigan ko'rsatkichlarni tenglashtirish va birlashtirishni taqozo etadi. Vaholanki, bu ko'rsatkichlar turlicha o'lchov birliklarida aks ettiriladi va ular ishlab chiqarish faoliyatining turli tomonlarini yoritishga asoslanganligi bois ularni bir o'lchamga keltirish, taqqoslash, yoki ular asosida aniq xisob-kitob yuritish amaliyotda katta qiyinchilik tug'diradi, hamda qilingan taxlillarning ishonchliligi ta'minlanmaydi. Shuning uchun korxonalarining moliyaviy-iqtisodiy imkoniyatlarini to'liq tavsiflay oladigan turli ko'rsatkichlardan yoki ko'rsatkichlar tizimidan foydalanish korxonaning samaradorlik darajasini aniq xisoblash imkoniyatini yaratadi.

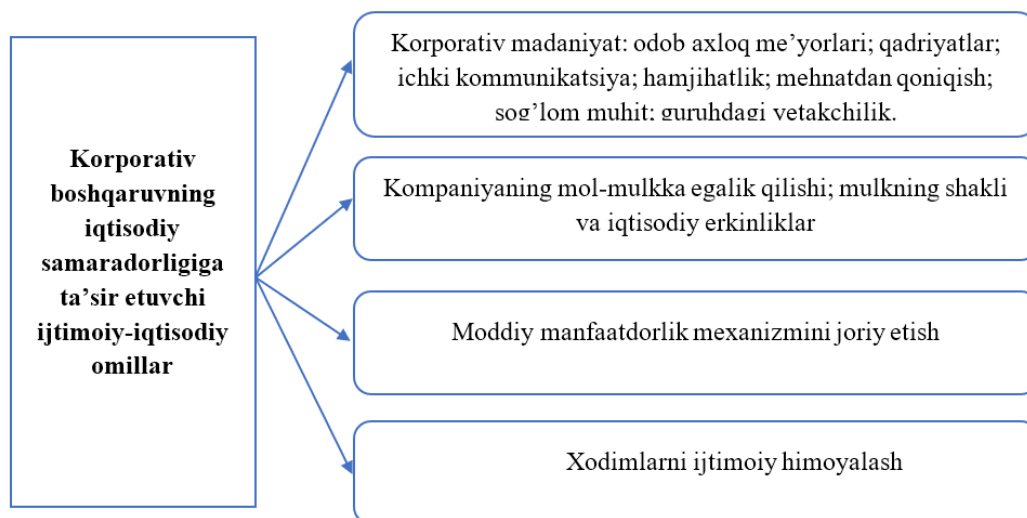
Turli tarmoq korxonalarining mustaqil harakat qilishi ularning ishlab chiqarish samaradorligi ko'rsatkichlarini mustaqil tanlash imkoniyatini yaratadi. Shunday ekan, bu ko'rsatkichlarni ixchamlashtirish orqali samaradorlik darajasini imkon qadar to'laroq ifoda eta oladigan xalqaro stantartlarga mos tizim ishlab chiqish talab etiladi.

Aksiyadorlik jamiyati korxonalarini samaradorligini baholashning uslubiy masalalari borasida tarmoq korxonalarining o'ziga xos xususiyatlari va bozor munosabatlari sharoitida yuzaga kelgan omillarni xisobga olish lozim. Korporativ madaniyatning samaradorligini oshiruvchi ko'rsatkichlarini shakllantirish uchun iqtisodiy, ijtimoiy-iqtisodiy va bozor muhiti o'rtasidagi aloqalarni ko'rsatish mumkin (1-rasm).



1-rasm. Korporativ boshqaruvning iqtisodiy samaradorligiga ta'sir etuvchi omillar.

Fikrimizcha, samarali korporativ madaniyat aksiyadorlik jamiyatlari faoliyati va uzoq muddatli istiqbollariga bevosita ta'sir qiladi. Bu turdagi korporativ madaniyat aksiyadorlik jamiyatlari uchun muvaffaqiyatni ta'minlashdagi eng muhim faktorlardan biri hisoblanadi. U korporatsiya ichidagi boshqaruv va faoliyatni muvaffaqiyatli yuritishda raqobatdoshlikni saqlab qolishga yordam beradi. Bu o'n ichida, korporatsiya a'zolari o'rtasidagi insonlarning ahlaki fazilatlari, ishonchli va oddiyliklar, mehnat unumdorligi, jismoniy sog'lig'i va jamoatning umumiy xususiyatlari bilan bog'liqdir. Samarali korporativ madaniyat aksiyadorlik jamiyatining boshqaruv elementlari rivojlanishini ta'minlaydi, ishni zavqqa aylantiradi va jamoani birlashtiradi. Bu aksiyadorlik jamiyatlarini boshqaruv tizimining rivojlanishiga va uning obro'sining oshishiga zamin yaratadi. Shuningdek, ishlab chiqarishni tubdan modernizatsiya qilish, korporativ madaniyatni rivojlantirish orqali erishilgan samaradorlikni to'g'ri baholash uchun kompaniyadagi mavjud sharoitlarni hisobga olgan holda uning mezonlarini aniqlash muhim ahamiyat kasb etadi (2-rasm).



2-rasm. Korporativ boshqaruvning iqtisodiy samaradorligiga ta'sir etuvchi ijtimoiy-iqtisodiy omillar<sup>1</sup>

“Uzsalaman”AJ va “Maxam Chirchiq”AJ korxonalarini ishlab chiqarish samaradorligini baholash uchun iqtisodiy ko'rsatkichlar tizimidan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Chunki, samaradorlikni baholash uchun yaxlit umumlashgan ko'rsatkichni yaratish o'zaro mos kelmaydigan ko'rsatkichlarni tenglashtirish va birlashtirishni taqozo etadi. Vaholanki, bu ko'rsatkichlar turlicha o'lchov birliklarida aks ettiriladi va ular ishlab chiqarish faoliyatining turli tomonlarini yoritishga asoslanganligi bois ularni bir o'lchamga keltirish, taqqoslash, yoki ular asosida aniq xisob-kitob yuritish amaliyotda katta qiyinchilik tug'diradi, hamda qilingan taxlillarning ishonchilligi ta'minlanmaydi. Shuning uchun korxonalarining moliyaviy-iqtisodiy imkoniyatlarini to'liq tavsiflay oladigan turli ko'rsatkichlardan yoki ko'rsatkichlar tizimidan foydalanish korxonaning samaradorlik darajasini aniq xisoblash imkoniyatini yaratadi.

1 Muallif ishlanmasi



Tadqiqot ishimizda aksiyadorlik jamiyatlarida manfaatdor sub'ektlar o'rtasidagi korporativ munosabatlarni o'rganish hamda korporativ madaniyatni rivojlantirish orqali samadorlikni oshirish yo'llari bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat bo'lgani bois, biz korporativ munosabatlarning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llarini baholash joiz, deb bildik.

"Uzsalaman" AJ va "Maxam Chirchiq" AJ korxonalarini faoliyatini diagnostik tadqiq etishda ishlab chiqarilayotgan mahsulotlarning raqobatbardoshlik darajasiga baho berish muhim ahamiyat kasb etadi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida tovarning raqobatbardoshligi uning boshqa turdosh tovarlardan afzallik jihatlarning mavjudligi, umume'tirof etgan talablarga javob berishi, tovar ishlab chiqarishga sarflangan xarajatlar miqdori bilan belgilanadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, "Uzsalaman" AJda 2018–2022-yillarda ishlab chiqarish samaradorligi korxonaning ishlab chiqarish xarajatlari, foyda va mahsulot miqdoriga bog'liq holda o'zgargan.

Quyidagi jadvalda tadqiqot ob'ekti qilib qabul qilingan "Uzsalaman" AJ da 2018–2022-yillarda ishlab chiqarish xarajatlari va mahsulot ishlab chiqarish hajmi o'zgarishlarining korxonada foydasiga ta'siri dinamikasini keltirganmiz (1-jadval).

### 2018–2022-yillarda "Uzsalaman" AJ korxonasida mahsulot sotishdan olingan foyda o'zgarishi dinamikasi<sup>2</sup>

t/r	Ko'rsatkichlar	O'lchov birl.	2018y.	2019y.	2020y.	2021y.	2022y.	2022y. 2018y. ga nisb.%
1	Tovar mahsuloti qiymati	Mln.so'm	139753	154677	157616	275447	393278	2,8 marta
2	Ishlab chiqarish harajatlari	Mln.so'm	118790	129155	137126	235507	318555	2,7 marta
3	Korxonaning yalpi foydasi	Mln.so'm	20963	25522	20490	39940	74723	3,6 marta
4	Rentabellik	%	17,6	19,7	14,9	17,0	23,4	132,9

Yuqoridagi jadval asosida aytish mumkinki, 2018–2022-yillarda "Uzsalaman" AJda mahsulot ishlab chiqarish hajmida yuqori sur'atlar bilan o'sish tendensiyasi kuzatiladi. O'sish sur'atlari 2019-yil 2018-yilga nisbatan 110,7%ni tashkil etgan, bu ko'rsatkich 2022-yilda 2021-yilga nisbatan 142,8%ni tashkil etdi, 2018 yilga nisbatan esa ishlab chiqarish hajmini 2,8 marta ortishiga erishildi. Ishlab chiqarish hajmining ortishi bilan ishlab chiqarish harajatlari ham ortgan, xususan 2018–2022-yillarda 2,7 marta ortgan. "Uzsalaman" AJda harajatlar 2,7 marta ortgani holda, korxonaning yalpi foydasi 3,6 marta ortganini ko'rishimiz mumkin.

Tadqiqot ob'ekti hisoblangan "Maxam Chirchiq" AJ korxonasida mahsulot sotishdan olingan foyda o'zgarishini ko'rib chiqadigan bo'lsak, ishlab chiqarish hajmida yuqori sur'atlar bilan o'sish tendensiyasini ko'rishimiz mumkin. Korxonada tovar mahsuloti ishlab chiqarish hajmi 2018–2022-yillarda 3,5 marta ortdi, xususan 624613 mln.so'mdan 2 191 980 mln.so'mga yetdi. Ishlab chiqarish harajatlari 1 337 382 mln.so'mni tashkil etib, 2,7 marta ortgani holda, korxonaning yalpi foydasi 6,9 marta oshdi (2-jadval).

### 2018–2022-yillarda "Maxam Chirchiq" AJ korxonasida mahsulot sotishdan olingan foyda o'zgarishi dinamikasi<sup>3</sup>

t/r	Ko'rsatkichlar	.2018y	.2019y	.2020y	.2021y	.2022y	.2022y .2018y % ga nisb
1	Tovar mahsuloti qiymati, mln.so'm	624613	930844	1393255	397 811 1	980 191 2	marta 3,5
2	Ishlab chiqarish harajatlari, mln.so'm	500753	664130	1003968	344 231 1	382 337 1	marta 2,7
3	Korxonaning yalpi foydasi, mln.so'm	123859	266714	389287	052 580	598 854	marta 6,9
4	%, Rentabellik	24,7	40,2	38,8	47,1	63,9	marta 2,6

<sup>2</sup> Korxonada ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

<sup>3</sup> Korxonada ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi



Bu juda yuqori ko'rsatkich bo'lib, korxonada mahsulotiga talab yuqori ekanligini, hamda korxonada innovatsion rivojlanish strategiyasi amalga oshirilayotganligini ko'rsatadi.

Tadqiqotlar ko'rsatishicha, 2018–2022-yillarda “Uzsalaman” AJ korxonasida korporativ madaniyatni rivojlantirish borasida faoliyat olib borilgan. Ishchilar uchun mehnat sharoitlari yaxshilangan, jamoada ijobiy, iliq muhit shakllantirilgan. Yangi kelgan ishchilarni jamoaga kirishib ketishi, yangi kasbiy ko'nikmalarni o'zlashtirishi, shuningdek jamoa a'zolari tomonidan qabul qilingan qadriyatlarini qabul qilib, o'z faoliyatini samarali amalga oshirishi uchun sharoitlar yaratish borasida ishlar amalga oshirilgan. Natijada, qo'nimsizlik sabablariga ko'ra ishdan bo'shaganlarning soni qisqargan. Mazkur omil hisobiga, xususan ishdan bo'shayotgan ishchilarning mehnat unumdorligi va sifat ko'rsatkichlarining pasayishi, hamda yangitdan ishga qabul qilingan ishchilarda adaptatsiya va yangi ish usullariga ko'nikmalar hosil qilish davrida mehnat unumdorligining past bo'lishi ko'rsatkichlarini kamayishi hisobiga ishchilarining o'rtacha mehnat unumdorligi ortgan (3-jadval).

### 3-jadval. 2018–2022-yillarda “Uzsalaman” AJ korxonasida mehnat unumdorligi o'zgarishi dinamikasi<sup>4</sup>

t/r	Ko'rsatkichlar	O'lchov birl.	2018y.	2019y.	2020y.	2021y.	2022y.	2022y. 2018y. ga nisb.%
1	Tovar mahsuloti qiymati	Mln.so'm	139753	154677	127616	275447	393278	2,8 marta
2	Ishchilar soni	Nafar	785	852	754	953	1003	127,8
3	Ishchilarning o'rtacha yillik mehnat unumdorligi	Mln.so'm/ ishchi	178,0	181,5	169,3	289,0	392,1	220,3
3	O'rtacha ish haqi	Ming so'm	1460	1713	2150	2680	3350	229,5

2018–2022-yillarda “Uzsalaman” AJ ishchilarining soni 218 nafarga ortgan, yoki 127,8%ni tashkil etgan. Ishchilarning o'rtacha yillik mehnat unumdorligi esa 220,3%ni tashkil etgan. Mazkur holat esa, ishchilar soni o'zgarishiga nisbatan mehnat unumdorligi ko'rsatkichining o'sish sur'atlari yuqori bo'lganligini ko'rsatadi. Bizga ma'lumki, kompaniya yoki korxonaning iqtisodiy faoliyatini baholagan vaqtimizda, ish haqining o'sing sur'atlariga qaraganda mehnat unumdorligi o'sish sur'atlarining yuqori bo'lishi ijobiy holat hisoblanadi. Yuqorida keltirilgan jadval ma'lumotlari esa, “Uzsalaman” AJda mehnat unumdorligini oshirish borasida tadqiqotlarning olib borilishi zarurligini ko'rsatadi (4-jadval).

### 4-jadval. 2018–2022-yillarda “Maxam Chirchiq”AJ korxonasida mehnat unumdorligi o'zgarishi dinamikasi<sup>5</sup>

t/r	Ko'rsatkichlar	O'lchov birl.	.2018y	.2019y	.2020y	.2021y	.2022y	.2022y .2018y %ga nisb
1	Tovar mahsuloti qiymati	Mln.so'm	624613	930844	1393255	397 811 1	980 191 2	marta 3,5
2	Ishchilar soni	Nafar	6145	6115	6037	6086	6236	101,5
3	Ishchilarning o'rtacha yillik mehnat unumdorligi	/Mln.so'm ishchi	101,6	152,2	230,8	297,6	351,5	marta 3,5
3	O'rtacha ish haqi	Ming so'm	1985	2622	3500	3950	4500	marta 2,3

Jadval ma'lumotlaridan shuni ko'rishimiz mumkinki, tadqiqot ob'ekti hisoblangan “Maxam Chirchiq”AJ korxonasida ishchilar soni o'zgarishlari 2022 yil 2018 yilga nisbatan 101,5%ni tashkil etgani holda, o'rtacha mehnat unumdorligini 3,5 marta oshirishga erishilgan.

Korxonada ishchilarning o'rtacha yillik mehnat unumdorligi ko'rsatkichining o'sish sur'atlari o'rtacha ish haqining o'sish sur'atlaridan yuqori ekanligi ham, korxonaning barqaror rivojlanayotganligini ko'rsatadi.

Bugungi kunda “Uzsalaman” AJda ham iqtisodiy samaradorlikni tashkiliy-iqtisodiy, ijtimoiy-iqtisodiy va

<sup>4</sup> Korxonada ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

<sup>5</sup> Korxonada ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi



bozor muhiti omillari tadqiq etish hamda ishga solinmagan ichki imkoniyatlarni ishga solish borasida ishlar olib borilmoqda (5-jadval).

5.-jadval. 2018–2022-yillarda “Uzsalaman” AJ korxonasi kadrlar qo'nimsizligi omili hisobiga mehnat unumdorligi va foyda o'zgarishi<sup>6</sup>

t/r	Ko'rsatkichlar	2018y.	2019y.	2020y.	2021y.	2022y.	2022y. 2018y.ga nisb.%
1.	Qo'nimsizlik sabablariga ko'ra ishdan bo'shaganlar, nafar	17	13	9	10	8	47,0
	Jumladan: Korporativ madaniyat pastligi sababli ishdan bo'shaganlar, nafar	5	5	3	2	2	40,0
	Olib borilayotgan innovatsion siyosat sababli ishdan bo'shaganlar, nafar	5	3	2	5	3	60
	AJ korporativ kodeksi qoidalariga sababli ishdan bo'shaganlar, nafar	6	5	4	3	5	83
2.	Qo'nimsizlik, %	2,2	1,5	1,2	1,0	0,8	36,4
3.	Qo'nimsizlik hisobiga ishchilarning o'rtacha yillik mehnat unumdorligi o'zgarishi, mln.so'm/ishchi	142,4	145,2	135,4	231,2	313,7	2,2 marta
3.	Ishchi kuchi qo'nimsizligi omili hisobiga ishlab chiqarilmay qolgan mahsulot qiymati, mln.so'm	605,2	471,9	305,1	578	627,2	103,6
4.	Ishchi kuchi qo'nimsizligini omilini hisobga olgan holda korxonada foydasi o'zgarishi, mln.so'm	21568,2	25993,9	20795,1	40518	75350,2	3,5 marta

Demak, “Uzsalaman” AJda kadrlar qo'nimsizligi 2022-yil 2018-yilga nisbatan kamayganini, hamda 47%ni tashkil etganini ko'rishimiz mumkin. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, korxonada ishchilari asosan, korporativ madaniyat pastligi, olib borilayotgan innovatsion siyosat talablariga javob bera olmayotgani, hamda “Uzsalaman” AJ ning korporativ kodeksi qoidalariga bo'ysunishni xohlamaganlari sababli ishdan bo'shatilganlar.

2018-yil qo'nimsizlik sabablariga ko'ra 17 nafar ishchi ishdan bo'shatilgan. Ishchilarning o'rtacha ish unumdorligi 178 mln.so'm ekanligini, hamda ishchining ishdan ketishi va yangi ishchining ishga qabul qilingach, adaptatsiya va mehnat ko'nikmalari shakllanishi davrida mehnat unumdorligining o'rtacha 15-20%ga pasayishini hisobga oladigan bo'lsak, unumdorlik pasaygani hisobiga ishlab chiqarilmay qolgan mahsulot qiymati  $(178-142,4) \cdot 17 = 605,2$  mln.so'mga teng bo'lishini ko'rishimiz mumkin  $(178 \cdot 80/100 = 142,4)$ . 2022 yil mazkur ko'rsatkich 627,2 mln.so'mni tashkil etdi. Demak, korxonada korporativ madaniyatni rivojlantirish va ishchi kuchi qo'nimsizligini pasaytirish hisobiga 627,2 mln.so'mga ishlab chiqarilgan mahsulot hajmini oshirish ichki imkoniyati mavjud. “Uzsalaman” AJda 2018-2022 yillarda qo'nimsizlik sababiga ko'ra ishdan bo'shatilganlar soni 17 nafardan 8 nafarga kamaygan. Demak, mazkur omil hisobiga ishlab chiqarish hajmini 320,4 mln.so'mga oshirishga erishilgan  $[(178-142,4) \cdot (17-8) = 320,4]$ .

2018-2022 yillarda qo'nimsizlikni kamaytirish hisobiga ishchilarning o'rtacha yillik mehnat unumdorligi 2,2 marta oshirish ichki imkoniyati mavjud.

«Uzsalaman» AJda qo'nimsizlikni kamaytirish maqsadida mehnat unumdorligi va mahsulot ishlab chiqarish hajmining oshishi korxonada foydasini oshirdi. Xususan, mazkur omilni hisobga olgan holda 2022-yil korxonaning foydasi 75350,2 mln.so'mni tashkil etadi, xususan 2018-yilga nisbatan 3,5 marta 2021 yilga nisbatan esa 1,9 marta oshirish ichki imkoniyati mavjud.

Tadqiqot obyekti hisoblangan “Maxam Chirchiq” AJ korxonasi kadrlar qo'nimsizligi omili hisobiga mehnat unumdorligi va foyda o'zgarishini tadqiq etadigan bo'lsak, qo'nimsizlik sabablariga ko'ra ishdan bo'shaganlar soni 2022 yil 34 nafar bo'lib, mazkur ko'rsatkich 2018-yilga nisbatan 8 nafarga qisqargan yoki 81%ni tashkil etgan (6-jadval).

<sup>6</sup> Korxonada ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

6-jadval. 2018–2022-yillarda “Maxam Chirchiq”AJ korxonasi kadrlar qo'nimsizligi omili hisobiga mehnat unumdorligi va foyda o'zgarishi<sup>7</sup>

t/r	Ko'rsatkichlar	2018y.	2019y.	2020y.	2021y.	2022y.	2022y. 2018y.ga nisb.%
1.	Qo'nimsizlik sabablariga ko'ra ishdan bo'shaganlar, nafar	42	30	78	49	34	81,0
	Jumladan: Korporativ madaniyat pastligi sababli ishdan bo'shaganlar, nafar	16	11	28	20	14	87,5
	Olib borilayotgan innovatsion siyosat sababli ishdan bo'shaganlar, nafar	11	9	23	11	12	109,1
	AJ korporativ kodeksi qoidalari sababli ishdan bo'shaganlar, nafar	15	10	27	18	8	53,3
2.	Qo'nimsizlik, %	0,68	0,49	1,29	0,80	0,55	80,9
3.	Qo'nimsizlik hisobiga ishchilarning o'rtacha yillik mehnat unumdorligi o'zgarishi, mln.so'm/ishchi	91,1	116,2	108,3	184,5	250,7	2,2 marta
3.	Ishchi kuchi qo'nimsizligi omili hisobiga ishlab chiqarilmay qolgan mahsulot qiymati, mln.so'm	441	1080	9555	5542	3461	7,8 marta
4.	Ishchi kuchi qo'nimsizligini omilini hisobga olgan holda korxonada foydasi o'zgarishi, mln.so'm	22009,2	27073,9	30350,1	40518	78811,2	3,6 marta

“Maxam Chirchiq”AJ korxonasi Respublikamiz kimyo sanoatidagi eng yirik korxonalardan hisoblanib, olti mingtadan ortiq ish o'rinlariga ega. Korxonada kadrlar qo'nimsizligini kamaytirish hamda salohiyatini oshirish borasida ishlar olib borilmoqda. Shu bilan birga, korporativ madaniyat pastligi sababli ishdan bo'shaganlar salmog'i qo'nimsizlik omillariga ko'ra 2018-yil 38,1% bo'lsa, bu ko'rsatkich 2022-yil 41,2%ni tashkil etdi. Mazkur holat esa, korxonada korporativ madaniyatni rivojlantirish borasida ishlarni rivojlantirish maqsadga muvofiq ekanligini ko'rsatadi.

Ishchi kuchi qo'nimsizligi omili hisobiga ishlab chiqarilmay qolgan mahsulot qiymati 2018-yil 441 mln. sumni tashkil etgan bo'lsa  $[(101,6-91,1) * 42 = 441 \text{ mln.so'm}]$  2022-yil mazkur ko'rsatkich 3461 mln.so'mga yetdi  $[(352,5-250,7) * 34 = 3461 \text{ mln.so'm}]$ . Mazkur ko'rsatkich 2022-yil 2018-yilga nisbatan 7,8 marta ortgan bo'lishiga qaramasdan, 2021-yilga nisbatan 62,5%ni, 2020-yilga nisbatan esa 36,2%ni tashkil etdi. Bu korxonada korporativ madaniyatni shakllantirish bo'yicha tjobiy holat hisoblanadi. Shu bilan birga, “Maxam Chirchiq”AJ korxonasi korxonada ishchi kuchi qo'nimsizligi omili hisobiga tovar mahsuloti ishlab chiqarish hajmini 3461 mln.so'mga oshirish ichki imkoniyati mavjud.

Ishchilarning o'rtacha mehnat unumdorligining pasayishi o'z navbatida korxonada foydasining pasayishida ham o'z aksini topadi, xususan, mazkur omilni hisobga olgan holda “Maxam Chirchiq”AJ 2022-yil korxonaning foydasi 78811,2 mln.so'mni tashkil etadi, 2018-yilga nisbatan 3,6 marta 2021-yilga nisbatan esa 1,9 marta oshirish ichki imkoniyati mavjud.

“Uzsalaman” aksiyadorlik jamiyatida korporativ madaniyat munosabatlari etarli darajada shakllantirilmaganligi ta'sirida vujudga keluvchi kadrlar qo'nimsizligi 0,8 foizni, “Maxam Chirchiq” aksiyadorlik jamiyatida esa ushbu ko'rsatkich 0,55 foizni tashkil etmoqda. Bu ko'rsatkichlar yo'l qo'yilishi mumkin bo'lgan chegarasi  $0,1 \leq$  kadrlar qo'nimsizligi  $\leq 0,25$  ga tengligini ko'rsatdi. Mazkur chegaradan chetlanishlarning turli darajalarida qo'llaniluvchi tavsiyaviy korporativ boshqaruv dastaklari usullari quyidagilardan iborat:

“Uzsalaman” va “Maxam Chirchiq” aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ madaniyat munosabatlari etarli darajada shakllantirilmaganligi ta'sirida vujudga keluvchi kadrlar qo'nimsizligining yo'l qo'yilishi mumkin bo'lgan chegaradan chetlanishlarning turli darajalarida qo'llaniluvchi tavsiyaviy korporativ boshqaruv dastaklari usullari quyidagilardan iborat:

-korporativ madaniyatni rivojlantirish, xodimlarni korxonaning maqsadlari va qiymatlari bilan yanada chuqurroq bog'lash, ularning korxonaga sodiqligini oshirish.

-ishchilar bilan aloqalarni yaxshilash, ishchilar bilan muntazam muloqot qilish, ularning fikr-mulohazalarini

7 Korxonada ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi



eshitish va ularning takliflarini boshqaruv jarayoniga kiritish.

-motivatsiya va rag'batlantirish tizimini takomillashtirish, xodimlarni ishda qolishga va yuqori samaradorlikka rag'batlantirish uchun mukofotlash va rag'batlantirish tizimlarini yaratish yoki takomillashtirish.

-rivojlanish va o'qitish imkoniyatlarini taqdim etish, xodimlarning kasbiy rivojlanishiga yo'naltirilgan o'qitish va o'quv dasturlarini taklif qilish.

-ish muhitini yaxshilash, ish joyida xavfsizlikni ta'minlash, xodimlarning ish sharoitlarini yaxshilash.

-korporativ javobgarlikni oshirish, xodimlarni korxonaning ijtimoiy va ekologik mas'uliyatiga jalb qilish orqali ularni korxonaga yanada yaqinlashtirish.

## XULOSA VA TAKLIFLAR

Aksiyadorlik jamiyatlarida samarali korporativ madaniyatni shakllantirishning eng muhim omillaridan biri bu sohaga tegishli "jamo"ning mavjudligidir. Agar uning atrofidagi maqsadlarni tushunishda ishonchli va birlashgan jamoa bo'lmasa, aksiyadorlik jamiyati rahbariyati va menejerlari uchun qiyin jarayon kechadi. Jamoaning roli va undagi munosabatlar menejment tizimida mavjud bo'lgan muammolarni yechishga yordam beradi. Ushbu ishlarda «jamo» tushunchasi barcha xodimlar umumiy maqsadlar va qadriyatlarga sodiq bo'lgan yaxlit ishchi guruhini tavsiflash uchun ishlatiladi. Bu rahbar atrofida birlashgan hamfikrlar jamoasidan iborat bo'lib, unda norasmiy munosabatlar rasmiy munosabatlar kabi muhim bo'lgan tuzilma sifatida ishlaydi. Aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ madaniyatni shakllantirishning asosiy vazifalaridan biri korporativ me'yorlar va qadriyatlarni quyi darajadagi xodimlarga yetkazishdir. Buning uchun bunday jamoa a'zolari o'zlarining to'g'ridan-to'g'ri funksional vazifalarini bajarishdan tashqari, doimiy ravishda o'zlarini ma'lum bir nuqta nazardan ko'rsatishlari kerak: zarur korporativ etikaning tashuvchisi sifatida, kompaniya qadriyatlariga doimo g'amxo'rlik qilishi lozim. Shu bilan birga, jamoa a'zolari tomonidan har doim ham ko'rsatilmaydigan va ilgari surilmaydigan korporativ me'yorlar va qadriyatlar aslida ularning shaxsiy e'tiqodlarini rivojlantirish borish maqsadga muvofiqdir. Bunday jamoa a'zolarida odatda oddiy xodimlardan faqat jamoa a'zolariga ma'lum bo'lgan va ular tomonidan birgalikda qo'riqlanadigan korxonalar "sirlar" mavjud bo'ladi. Shunga qaramay, jamoa haqiqiy e'tiqodlar asosida harakat qiladimi yoki shunchaki o'z rolini o'ynaydimi, yaxshi tashkil etilgan va birlashgan jamoa korxonalar korporativ madaniyatining asosiy tarkibiy qismlarini samarali shakllantirish yoki o'zgartirishga qodir.

Aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ madaniyatning shakllanishi murakkab va uzoq davom etadigan jarayon bo'lib, unda aniq yoki noaniq jarayonlar, tushunarli yoki tushunarsiz holatlarga duch kelinadi. Aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ madaniyatni shakllantirish faqat rahbarlarning ixtiyoriy qarorlari bilan emas, balki ko'p jihatli aksiyadorlar, buyurtmachilar, xodimlarning tasodifiy natijasidan ham kelib chiqadi. Natijada, aksiyadorlik jamiyatlari korporativ madaniyatni korxonaning rivojlanish jarayonida ishlab chiqilgan optimal xulq-atvor usullaridan foydalaniladi, ular pirovardida aksiyadorlik jamiyatlarining madaniy paradigmasini tashkil qiladi.

Tadqiqot natijalari ko'rsatadiki, yetakchi olimlarning ishlarini o'rganish asosida korporativ madaniyatning kompaniya mahsulotlarining sifati, savdo hajmi o'sishi, xodimlar almashinuvi va mehnat samaradorligiga ta'sirini aniq tasdiqlaydi. Korporativ madaniyatni yangilash zarurati aniqlanganidan so'ng, kompaniyaning oliy darajadagi rahbariyati kelgusi o'zgarishlarni rejalashtirish bo'yicha dasturni ishlab chiqishi lozim. Korporativ madaniyatni tahlil qilish metodlari, aksiyadorlik jamiyatining ichki muhitining holati va tashqi ishbilarmonlik muhitidagi tahdidlarni farqlash uchun ishlatilishi mumkin. Bu usullar, tashkilotning ichki iqlimini va tashqi muhitdagi potensial xavflarni aniqroq tushunishga yordam beradi. Yuqori darajadagi korporativ madaniyatning samaradorligi uning maqsadlariga qanchalik mosligi bilan baholanadi. Bu baholash, tashkilotning rivojlanish sikllarini va ularning hayotiy konsepsiyalarini chuqur o'rganish asosida amalga oshiriladi. Ijtimoiy, moddiy va iqtisodiy rag'batlantirish usullarini yanada qo'llash ishchilar va aksiyadorning xati-harakatlarini korxonalar xohlagan yo'nalishda tartibga solish imkonini beradi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, aksiyadorlik jamiyati korporativ madaniyatni yaxshilashning iqtisodiy aspektlariga e'tibor berish orqali, korxonalar rahbari xodimlar boshqaruv tizimini yanada rivojlantirishga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirishni rejalashtiradi. Bu chora-tadbirlarning amaliyotga tatbiqi korxonaning korporativ madaniyatini sifatini oshirishga va shu bilan birga umumiy samaradorlikni yuksaltirishga olib kelishi mumkin.

### Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. N.I.Akramova. Aksiyadorlik jamiyatlari kuzatuv kengashi faoliyatida mustaqil direktorlar rolini oshirish masalalari. "Iqtisodiyot va ta'lim" ilmiy-elektron jurnali. 4/2022; 2022-08-31.
2. Aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ madaniyatni samarali boshqarishning maqsadi, vazifalari va tamoyillari. "Iqtisodiyot va ta'lim" ilmiy-elektron jurnali. 2023-yil 1-son. (08.00.00 № 11)
3. N.I.Akramova. O'zbekistonda korporativ boshqaruv tizimini tatbiq etish va rivojlantirish. "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy-elektron jurnali. 3 /2022 may, iyun (№ 0005 9).
4. Akramova N.I. Theoretical principles of formation of corporate culture of joint stock companies. Scientific discussion (Praha, Czech Republic) ISSN 3041-4245, 50-53 p, VOL 1, No 73, (2023), Index Copernicus (12).



5. N.I.Akramova. Aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ madaniyatning shakllanish zarurligi. // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar (Economics and Innovative Technologies), 2023-y. <https://orcid.org/0000-0002-6986-6748> DOI: [https://doi.org/10.55439/EIT/vol11\\_iss1/a20](https://doi.org/10.55439/EIT/vol11_iss1/a20). (08.00.00 № 10)
6. Spivak V.A. Korporativnaya kultura. - SPb.: Piter, 2001. - 345s.
7. A.Yablonskene. Corporate culture of the modern university. University Management: Practice and Analysis. 2006;(2):7-25.
8. Sheyn E. Korporativnaya kultura i liderstvo. – SPb: Piter, 2011. 248 s.
9. A.A.Рычкова Korporativnaya kultura sovremennoy kompanii. Genezis i tendensii razvitiya. Kazan, 2015, ISBN: 978-5-9906219-9-2, izdatelstvo: Array Litagent «Buk».305s.
10. Deal T. E. and Kennedy, A. A. (1982, 2000) Corporate Cultures: The Rites and Rituals of Corporate Life, Harmondsworth, Penguin Books, 1982; reissue Perseus Books; 2000. P.17-40
11. Smirnov E. A. Основы теории организационной культуры. М.: ЮНИТИ, 2008. 211 s.
12. Sadikova M.A., Akramova N.I., va b. The transformation of organizational culture to corporate culture in joint stock companies. International Scientific Conference “Construction Mechanics, Hydraulics and Water Resources Engineering” (CONMECHYDRO - 2023) doi:10.1051/e3sconf/202340103055. E3S Web of Conferences.



## IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

*Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal*

**Ingliz tili muharriri:** Feruz Hakimov

**Musahhih:** Zokir ALIBEKOV

**Sahifalovchi va dizayner:** Oloviddin Sobir o'g'li

---

**2025. № 5**

---

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin. Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

EI.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot\_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot\_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

**Litsenziya raqami:** №046523. PNFL: 30407832680027

**Manzilimiz:** Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani  
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.



Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>